

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA O‘YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Matsodiqova Maftuna Gulimbat qizi

*Amudaryo tumani 45-sonli
maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Maqolada o‘yin turlarining bolaning kognitiv rivojlanishiga ta’siri, muammoli vaziyatlar yaratish orqali intellektual faollikni oshirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy maktabgacha ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalarini qo‘llash bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, mustaqil fikrlash, o‘yin texnologiyalari, kognitiv rivojlanish, didaktik o‘yinlar.

Kirish

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot asrida ta’lim tizimining oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — nafaqat bilimli, balki mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxsni tarbiyalashdir. Inson shaxsiyatining tamal toshi qo‘yiladigan maktabgacha ta’lim davrida bolalarning intellektual faolligini oshirish, ularda muammoli vaziyatlardan chiqish va o‘z xulosalarini bayon etish ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning ruhiyati o‘ziga xos bo‘lib, u dunyoni asosan his-tuyg‘ular va harakatlar orqali anglaydi. Bu bosqichda bolaga quruq nazariy ma’lumotlarni berish yoki ulardan mantiqiy xulosalar talab qilish kutilgan natijani bermaydi. Aynan shu nuqtada o‘yin texnologiyalari ta’lim va tarbiya jarayonini bog‘lovchi, bolaning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqaruvchi asosiy ko‘prik vazifasini o‘taydi.

O‘yin — bola uchun shunchaki vaqt o‘tkazish vositasi emas, balki uning hayotiy tajriba orttirish laboratoriyasidir. Mashhur pedagog L.S. Vigotskiy ta’kidlaganidek, "Bola o‘yinda o‘z yoshidan bir bosh baland, o‘zining odatdagi xulq-atvoridan bir pog‘ona yuqori turadi". Zamonaviy maktabgacha ta’lim metodikasida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish, bolani tayyor bilimlarni iste’mol qilishdan chekinib, muammolarga mustaqil yechim izlashga, voqea-hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglashga va o‘z fikrini erkin ifodalashga yo‘naltiradi.

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlash darajasini oshirishda o'yin metodlarining o'zni, ularning turlari va pedagogik jarayondagi samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, o'yin orqali bolaning nafaqat aqliy, balki ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari yoritib beriladi.

Asosiy Qism

Maktabgacha yoshdagi bolaning dunyoqarashi o'yin jarayonida shakllanadi va charxlanadi. Agar biz ta'limni shunchaki ma'lumotlar yig'indisini yetkazish deb tushunsak, bolaning mustaqil fikrlash qobiliyatini cheklab qo'ygan bo'lamiz. Zero, mustaqil fikrlash — bu tayyor qoliplardan voz kechib, shaxsiy yechim va xulosalarga ega bo'lish san'atidir. O'yin texnologiyalari esa ushbu san'atni egallashda eng samarali laboratoriya vazifasini o'taydi.

O'yin jarayonida bola hayotning kichik modelini yaratadi. Masalan, oddiy syujetli-rolli o'yinlarda bola shunchaki "shifokor" yoki "sotuvchi" rolini o'ynamaydi; u o'sha personajning muammolarini hal qiladi, kutilmagan muloqotlarga kirishadi va vaziyatdan kelib chiqib qaror qabul qiladi. Bu yerda erkinlik prinsipi markaziy o'rin tutadi: bola qoidalar doirasida bo'lsa-da, o'z harakatlarining me'mori hisoblanadi. Aynan mana shu erkinlik hissi unda "Men mustaqil bajara olaman" degan ishonchni uyg'otadi.

Zamonaviy pedagogikada muammoli vaziyatli o'yinlarning o'zni beqiyosdir. Pedagog bolaga tayyor yechimni bermaydi, aksincha, intellektual "tuzoq"lar qo'yadi. Masalan, "Qushlar uchi uchun qanot kerak, lekin samolyotning qanotlari qoqilmaydi, u qanday uchadi?" kabi savollar bolani chuqur mushohada qilishga undaydi. Bu jarayonda bolaning miyasi faol tahlil qilish, solishtirish va sintezlash operatsiyalarini bajaradi. Natijada, bola faktlarni shunchaki eslab qolmaydi, balki ularning mohiyatini anglab yetadi.

Shuningdek, ixtirochilik masalalarini hal qilish (TRIZ) elementlariga asoslangan o'yinlar boladagi tanqidiy fikrlashni yuzaga chiqaradi. Har bir narsaning "yaxshi" va "yomon" tomonini qidirish orqali bola dunyoni rang-barang va murakkab ekanini tushunadi. Masalan, yomg'irning ham o'simliklar uchun foydali, ham sayr qilish uchun noqulay ekanini anglagan bola, hayotdagi ziddiyatlarni ko'ra olishni va ularga nisbatan o'z munosabatini bildirishni o'rganadi.

Lo'nda qilib aytganda, o'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolani passiv qabul qiluvchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi. O'yin davomida bola xato qilishdan qo'rqmaydi, chunki o'yin muhiti unga qayta urinib ko'rish imkonini beradi. Mana shu "sinov va xato" jarayoni mustaqil fikrning tug'ilish nuqtasidir. Shunday ekan, o'yinni shunchaki vaqt o'tkazish deb emas, balki bolaning intellektual mustaqilligini ta'minlovchi strategik vosita deb qabul

qilish lozim.

Xulosa Va Tavsiyalar

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish – bu shunchaki ta’limiy vazifa emas, balki kelajakda intellektual salohiyati yuqori, ijtimoiy faol va muammolarga ijodiy yechim topa oladigan shaxsni shakllantirishning asosiy shartidir. Tadqiqot va tahlillar shuni ko’rsatadiki, o’yin texnologiyalari ushbu yosh davrida bolaning tafakkurini "uyg’otuvchi" eng tabiiy va samarali mexanizm hisoblanadi.

O’yin davomida bola nafaqat yangi bilimlarni o’zlashtiradi, balki ularni amaliyotda qo’llash, tahlil qilish va o’z nuqtai nazarini himoya qilishni o’rganadi. Mustaqil fikrlash ko’nikmasi shakllangan bola maktab ta’limiga osonroq moslashadi, chunki unda axborotni tayyor holda qabul qilish emas, balki uning mohiyatini tushunishga intilish shakllanadi.

Ushbu yo’nalishda olib boriladigan ishlarni yanada takomillashtirish uchun quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Pedagogik yondashuvni o’zgartirish: Tarbiyachilar mashg’ulotlarda "pedagog-instruktor" rolidan "pedagog-fasilitator" (yordamchi, yo’naltiruvchi) roliga o’tishlari lozim. Bolaga yechimni aytish emas, balki uni yechim sari yetaklovchi ochiq savollar berish (masalan: "Sizningcha, buning sababi nima?", "Yana qanday variantlar bo’lishi mumkin?") asosiy qoidaga aylanishi kerak.

O’yin muhitini boyitish: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning erkin tanlovi uchun keng imkoniyat yaratuvchi, turli-tuman intellektual va konstruksiyalash materiallari bilan jihozlangan "fikrlash zonalari"ni tashkil etish zarur.

TRIZ va muammoli ta’limni tizimlashtirish: Mashg’ulotlar rejasiga ixtirochilik va mantiqiy elementlarni o’z ichiga olgan o’yinlarni muntazam kiritib borish lozim. Bu bolada "andzasiz fikrlash" (out of the box thinking) qobiliyatini rivojlantiradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Bolaning mustaqil fikrlashiga nafaqat bog’chada, balki uyda ham imkoniyat yaratish, ularning "Nima uchun?" degan savollariga sabr bilan javob berish va birgalikda yechim izlash bo’yicha ota-onalar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish lozim.

Xulosa qilib aytganda, o’yin texnologiyalari bolani erkin va mustaqil fikrlashga o’rgatishning eng qisqa va zavqli yo’lidir. Agar biz bugun bolaga o’yin orqali o’z fikrini mustaqil bayon etish va qaror qabul qilishni o’rgatsak, ertaga jamiyatimizda o’z so’ziga va mustahkam pozitsiyasiga ega barkamol avlodni ko’ramiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida. O'RQ-595-son. Toshkent, 2019-yil 16-dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. PF-5714-son. Toshkent, 2019-yil 8-may.
3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. (Takomillashtirilgan ikkinchi nashr). Toshkent, 2022-yil.
4. Vigotskiy L.S. Voprosi detskoy psixologii. — Moskva: Izdatelstvo Yurayt, 2016. — 199 s.
5. Babayeva D.R. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. — 215 b.
6. Kayumova N.M. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: TDPU, 2013. — 184 b.
7. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2013.
8. Shodiyeva Q.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'yin orqali o'qitish va rivojlantirish. — Toshkent: O'qituvchi, 2017.
9. Elkonin D.B. Psixologiya igri. — Moskva: Gumanitarniy izdatelskiy sentr VLADOS, 1999.
10. Altshuller G.S. Nakti ideyu: Vvedenie v TRIZ — teoriyu resheniya izobretatelskix zadach. — Moskva: Alpina Pablisher, 2011.
11. Gasanov A.S. TRIZ texnologiyasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish. — Metodik qo'llanma. Toshkent, 2021.